

- pedagogichnykh universytetiv. Ternopil : Likom, 1997. 222 s.
- Ziazun I. A. Filosofiiia pedagogichnoi dii : monohrafiia. Cherkasy : Vyd vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. 608 s.
 - Klepko S. F. Filosofiiia osvity v yevropeiskomu konteksti : monohrafiia. Poltava : POIPPO, 2006. 328 s.
 - Kraevskij V. V., Hutorskoj A. V. Osnovy obucheniya. Didaktika i metodika : uchebn. posobie dlya studentov vysshih uchebnyh zavedenij. Moskva : Izd. centr "Akademiya", 2007. 352 s.
 - Kuzminskiy A. I., Omelianenko V. L. Pedagogika : pidruchnyk. 3-tie vyd., vypr. Kyiv : Znannia-Pres, 2008. 447 s.
 - Lednev V. S. Soderzhanie obrazovaniya: sushnost, struktura, perspektivy. Moskva : Vyssh. shk., 1991. 224 s.
 - Lerner I. Ya. Sostav i struktura soderzhaniya obrazovaniya na urovne teoreticheskogo predstavleniya *Teoreticheskie osnovy soderzhaniya obshego srednego obrazovaniya*. Moskva : Pedagogika, 1983. S. 137-161.

Петечук Ариадна, Опачко Магдалина. Развитие содержания школьного отечественного образования в контексте современных вызовов.

В условиях непрерывного прогресса в отрасли информационных технологий, общественных, экологических, цивилизационных вызовов, актуализированных процессами глобализации, евроинтеграции компетентностный подход в развитии современного образования является самым рациональным с точки зрения обеспечения целостности жизненного пространства личности.

В статье раскрыты особенности современного этапа развития содержания школьного образования, которые связаны с разработкой компетентностно ориентированных учебных программ.

Ключевые слова: содержание образования, структура содержания образования, компетентностный подход.

Petechuk Ariadna, Opachko Magdalena. Development of the content of domestical education in the context of modern challenges.

In the conditions of continuous progress in the field of information technologies, social, ecological and civilizational challenges, actualized the processes of globalization and European integration, the competence approach in the development of modern education is the most rational in terms of ensuring the integrity of the living space of the personality.

This article suggests the specifics of the modern stage of the development of the content of school education that are associated with the development of the competence-oriented educational programs.

Keywords: content of education, structure of the content of education, competence approach.

УДК 378:373.3]:005.336.2

Пріма Д. О.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Обґрунтовано актуальність проблеми формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи і необхідність застосування методологічних підходів щодо її дослідження як сукупності вихідних настанов наукового пошуку. Виокремлено низку методологічних підходів, як-от: системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний. Вибір означених методологічних підходів здійснено завдяки осмисленню провідних тенденцій і функцій сучасної початкової освіти, концепції Нової української школи, виявленню конструктивних можливостей методологічних підходів та зумовлено складність, багатоаспектність досліджуваного феномена й необхідність його різнобічного аналізу.

Ключові слова: майбутній учитель, методологічний підхід, початкова школа, професійна позиція.

Актуальність проблеми формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи зумовлена стратегічними завданнями щодо створення нової системи освіти, яка в умовах соціально-культурної та економічної трансформації України до Європейського освітнього простору потребує високофункційного, професійно мобільного, компетентного, відповідального, конкурентоспроможного педагога-професіонала, здатного, реалізуючи гуманітарну природу своєї професії, ефективно працювати за умови вибору педагогічної позиції. Професійна позиція є важливою складовою якісної фахової підготовки і професійного становлення майбутнього вчителя, зокрема початкової ланки.

Будь-яке дослідження як діяльність, що передбачає отримання нових наукових знань, вимагає "визначення тих орієнтирів, крізь призму яких буде здійснюватись інтерпретація здобутих результатів, пошук можливих шляхів і умов ефективного розвитку й удосконалення

досліджуваного явища [1, с. 75], тобто вибору і застосування методологічних підходів як сукупності вихідних настанов наукового пошуку.

Фундаментальні проблеми теорії професійної освіти висвітлено у працях В. Кременя, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Пехоти, Л. Хомич, М. Ярмаченка та ін.

У дослідженнях науковців (Н. Бібік, Т. Байбара, Н. Гаврілова, Н. Кічук, О. Пометун, О. Савченко та ін.) сформульовано домінуючі категорії компетентнісного підходу як методологічного орієнтиру дослідження професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, його професійного становлення. Питання аксіологічної проблематики розкрито у працях І. Бега, В. Василенка, В. Крижка, В. Ольшанського, В. Ядова та ін.

Суттєвими у контексті дослідження є напрацювання щодо аналізу теоретико-методологічних засад формування системи фахових цінностей майбутніх учителів початкових класів (Е. Панасенко, К. Романенко та ін.).

Дослідження обраної нами проблеми передбачає визначення та обґрунтування методологічних підходів щодо формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи.

Мета статті – визначити та проаналізувати провідні методологічні підходи щодо формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи.

Передусім, відзначимо, що попри загальноживаність і уведення в науковий обіг потребує уточнення сам термін “методологічний підхід”, позаяк у філософії наявні різні інтерпретації означеного поняття. Так, наприклад, Е. Юдін та І. Блауберг аналізують його як “принципову методологічну орієнтацію дослідника, як погляд, під кутом якого розглядається об’єкт вивчення (спосіб визначення), як поняття чи принцип, що керує загальною стратегією дослідження” [2, с. 74], а А. Петров – як загальнонаукову категорію, що має два значення: 1) “вихідний принцип, позиція, основне положення чи переконання, яке становить основу дослідницької діяльності; 2) напрям вивчення об’єкта (предмета) дослідження” [3, с. 54-58]. Отже, можна стверджувати, що методологічний підхід – це стратегія, що базується на основних положеннях відповідної теорії і визначає напрям пошуку стосовно предмета дослідження.

Тому при визначенні методологічних засад дослідження проблеми формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи ми виходили з того, що різні методологічні підходи до її вивчення здатні повноцінно взаємодіяти, доповнюючи один одного, дозволяючи ти самим розглянути її різні аспекти [4]. Їх відбір здійснено завдяки осмисленню провідних тенденцій і функцій сучасної початкової освіти, концепції Нової української школи, виявленню конструктивних можливостей методологічних підходів та зумовлено складністю, багатоаспектністю досліджуваного феномена й необхідністю його різнобічного аналізу. Відтак, вважаємо, що процес формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи має базуватися на таких методологічних підходах, як-от: системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний. Схарактеризуємо їх.

Поняття “*системний підхід*” розглядається як “напрямок у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об’єктів як систем”. У педагогіці системний підхід “спрямований на розкриття цілісності педагогічних об’єктів, виявлення в них різноманітних типів зв’язків та зведення їх у єдину теоретичну картину” [5, с. 305].

Домінантою системного підходу є поняття “система”, яке по-різному трактується у науковому дискурсі. Так, В. Кузьмін розглядає цю категорію як певну множину взаємопов’язаних елементів, що утворюють стійку єдність і цілісність, яка має певні інтеграційні властивості і закономірності [6]. За твердженням В. Афанасьєва, система – це сукупність об’єктів, взаємодія яких зумовлює наявність нових інтеграційних якостей, не властивих частинам (компонентам), що її утворюють [7].

Ми погоджуємося з прибічниками системного підходу (І. Блауберг, О. Новиков, В. Садовський, Е. Юдін та ін.), що поняття “система” є складною дослідницько-теоретичною конструкцією, яка передбачає необхідність вивчення: теорії діяльності, що дає можливість аналізувати цей процес як взаємодію суб’єктів діяльності з метою створення нових форм творчої активності людей і вдосконалення їх мотиваційно-ціннісної сфери; логіки та методології науки, що вивчає загальну та ідеальну структури досліджуваної системи й описує її формальною мовою (моделювання); спеціальних системних концепцій, теоретичних основ, закономірностей, принципів, способів і засобів, що зумовлюють технологічне забезпечення досліджуваної системи [4].

Ключовим у *синергетичному підході* є поняття “синергетика” – наука про взаємодію в

системах різної природи, що охоплює теорію саморганізації складних систем і міждисциплінарний підхід на основі співробітництва спеціалістів різних галузей [8, с. 499].

Конструктивною у контексті дослідження нам видається думка В. Крижка, який, підтримуючи розроблену В. Сластьоніним теоретичну модель формування особистості на основі синергетики, акцентує, що “синергетика дозволяє методологічно підсилити модель формування особистості, відійти від маніпулятивної педагогіки, сприяє свободі самовираження та самореалізації особистості в освітньому середовищі” [9, с. 217].

Синергетичний підхід у педагогіці, як слушно відзначає Л. Гаврілова, “побудований на розумінні того, що процес розвитку визначеної системи не може бути нав’язаним та одновекторним, треба знати, як сприяти розкриттю тенденцій саморозвитку системи, а також урахувати, що процеси самоорганізації відбуваються шляхом перебудови існуючих та утворення нових зв’язків між елементами системи, а будь-яка складноорганізована система має, зазвичай, не одиничний (окремий), а безліч власних, відповідних їй природі шляхів розвитку” [10, с. 11-12], що є важливим у руслі досліджуваної проблеми.

Використання *особистісного підходу* у процесі формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи набуває особливої актуальності, позаяк дозволяє враховувати його суб’єктивно-типологічні особливості, а організація освітнього процесу фахової підготовки (зі специфічними цілями, змістом, технологіями) орієнтується на розвиток і саморозвиток особистісних властивостей індивіда. При цьому ми виходимо з розуміння поняття “особистість” – провідної дефініції означеного підходу – як одного з аспектів внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю й відкритістю, реалізується в самопізнанні, самотворенні людини та об’єктивується в артефактах культури [11, с. 457]. Суттєвим у руслі дослідження є те, що особистісний підхід розглядає особистість як унікальне явище, передбачає при цьому створення відповідних умов для природного процесу її саморозвитку та самореалізації, формування власної професійної позиції.

Звертаємо увагу на те, що наближеними до наукового пошуку шляхів формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи є положення *діяльнісного підходу*, який у психолого-педагогічних дослідженнях, як правило, поєднується з особистісним підходом, оскільки діяльність є підґрунтям, засобом і провідною умовою розвитку особистості. Ми виходимо з того, що саме діяльність людини зумовлює формування її свідомості, її психічних зв’язків, процесів і властивостей. Суттєвим нам видається твердження Г. Щукіної, що “проблема діяльності – важлива основа розвитку людини, становлення її як особистості” [12, с. 10].

Зауважимо, *компетентнісний підхід* орієнтується здебільшого на кінцевий результат освітнього процесу та спрямовується на формування у майбутнього вчителя початкової школи “готовності ефективно зорієнтувати внутрішні (знання, уміння, цінності, психологічні особливості) і зовнішні (інформаційні, людські, матеріальні) ресурси для досягнення поставленої мети”. Компетентність характеризує ступінь включення майбутнього фахівця в активну діяльність, здатність ефективно розв’язувати конкретну ситуацію, мобілізувати при цьому знання, вміння, досвід, поведінкові відносини та цінності, тобто на перший план виходить категорія “здатності до дії” як уміння використовувати знання у практичній діяльності [13, с. 457]. Ми погоджуємося з твердженням С. Гончаренка, що “основою професійної компетентності фахівця в ціннісно-смысловому контексті фундаменталізації навчання в сучасній вищій школі є його методологічна, креативна, інтелектуальна й інформаційна культура, а також стійка ціннісна орієнтація на творчу самореалізацію в моделюванні дидактичної системи й умов її реалізації в реальній освітній практиці” [14, с. 5].

Науковці (В. Крижко, В. Тугарінов, О. Сластьонін та ін.) виділяють *аксіологічний підхід* як методологічну основу в підготовці майбутнього педагога, що орієнтує зміст, форми і методи формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи в площину ціннісної спрямованості, ціннісних орієнтацій особистості. Аксіологічний підхід дозволяє розуміти професійну позицію вчителя як фахову цінність, як елемент внутрішньої структури особистості, який виражає її суб’єктивне ставлення до суспільно значущих цінностей праці та окремих компонентів педагогічної діяльності.

Акмеологічний підхід до формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи забезпечує здійснення ідеї ефективного розвитку особистості на основі реалізації її задатків, обдарувань, що є особливо значущими у початковій ланці освіти. З урахуванням ключового поняття “акме”, яке характеризується як “соматичний, фізіологічний, психічний і соціальний стан особистості, що характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найвищих показників у її діяльності та творчості” цілком правомірно стверджувати, що професіоналізм

особистості досягається в процесі і в результаті розвитку здібностей, особистісно-ділових та професійно важливих якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, рефлексивної організації, культури, творчого та інноваційного потенціалу, мотивації досягнення, наявність сильної й адекватної мотивації самоздійснення [15], коли вона якісно перетворює себе, переосмислюючи життєві очікування, шукає можливості для розвитку професійно значущих якостей, виробляє власну траєкторію саморозвитку, професійної позиції.

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень з означеної проблеми. Отже, крізь призму вищевикладеного методологічного домінантою дослідження визначена сукупність таких підходів, як: системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, аксіологічний, компетентнісний, акмеологічний. Вони є загально визнаними методологічними принципами педагогічних досліджень, що дозволяють обрати стратегію й тактику вирішення проблеми і, водночас, мають обґрунтовуючу потужність щодо розуміння суті досліджуваного поняття – професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи. *Перспективи подальших наукових розвідок* бачимо в конкретизації розкриття концептуальних основ формування досліджуваного феномена.

Використана література :

1. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури : дис. ... док. пед. наук. 13.00.04; 13.00.08. Одеса, 2014.
2. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Москва : Наука, 1978. 391 с.
3. Петров А. Основные концепты компетентностного подхода как методологической категории. *Alma mater*. 2005. № 2. С. 54-58.
4. Блауберг И. В., Э. Г. Юдин. Становление и сущность системного подхода. Москва : Наука, 1973. 158 с.
5. Український педагогічний словник / укл. С. У. Гончаренко. Київ, 1997. 374 с.
6. Кузьмин В. П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода. *Психологический журнал*. 1982. Т. 3. № 4. С. 41-51.
7. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. Москва : Политиздат, 1981. 432 с.
8. Енциклопедія освіти. АПН України / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2005. 440 с.
10. Гаврілова Л. Науково-методологічні підходи до аналізу професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти* : зб. наук. праць. Вип. 2. Слов'янськ, 2015. С. 7-17.
11. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання. Київ : Абрис, 2002.
12. Щукіна Г. І. Активізація пізнавальної діяльності студентів у навчальному закладі. Москва, 1982. 210 с.
13. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти : дис. ... док. пед. наук. Одеса, 2010. 367 с.
14. Гончаренко С. Фундаменталізація освіти як дидактичний принцип. *Шлях освіти*. 2008. № 2. С. 2-6.
15. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 256 с.

References :

1. Kniazheva I. A. Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku metodychnoi kultury maibutnix vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin v umovakh mahistratury : dys. ... dok. ped. nauk. 13.00.04; 13.00.08. Odesa, 2014.
2. Yudin E. G. Sistemnyj podhod i princip deyatelnosti. Moskva : Nauka, 1978. 391 s.
3. Petrov A. Osnovnye koncepty kompetentnostnogo podhoda kak metodologicheskoy kategorii. *Alma mater*. 2005. № 2. S. 54-58.
4. Blauberger I. V., E. G. Yudin. Stanovlenie i sushnost sistemnogo podhoda. Moskva : Nauka, 1973. 158 s.
5. Ukrainskiy pedahohichnyi slovnyk / ukl. S. U. Honcharenko. Kyiv, 1997. 374 s.
6. Kuzmin V. P. Istoricheskie predposylki i gnoseologicheskie osnovaniya sistemnogo podhoda. *Psichologicheskij zhurnal*. 1982. T. 3. № 4. S. 41-51.
7. Afanasev V. G. Obshestvo: sistemnost, poznanie i upravlenie. Moskva : Politizdat, 1981. 432 s.
8. Entsiklopediia osvity. APN Ukrainy / hol. red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
9. Kryzhko V. Antolohiia aksiolohichnoi paradyhmy upravlinnia osvitoiu : navch. posibnyk. Kyiv : Osvita Ukrainy, 2005. 440 s.
10. Havrilova L. Naukovo-metodolohichni pidkhody do analizu profesiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni i metodychni aspekty* : zb. nauk. prats. Vyp. 2. Sloviansk, 2015. S. 7-17.
11. Filofoskyi entsyklopedychnyi slovnyk : dovidkove vydannia. Kyiv : Abrys, 2002.
12. Shchukina H. I. Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv u navchalnomu zakladi. Moskva, 1982. 210 s.
13. Prima R. M. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho fakhivtsia

pochatkovoi osvity : dys. ... dok. ped. nauk. Odesa, 2010. 367 s.

14. Honcharenko S. Fundamentalizatsiia osvity yak dydaktychnyi pryntsyp. *Shliakh osvity*. 2008. № 2. S. 2-6.

15. Derkach A., Zazykin V. Akmeologiya. Sankt-Peterburg : Piter, 2003. 256 s.

Прима Дмитрий. Методологические подходы относительно формирования профессиональной позиции будущего учителя начальной школы.

Обоснована актуальность проблемы формирования профессиональной позиции будущего учителя начальной школы и необходимость применения методологических подходов относительно ее исследования как совокупности исходных наставлений научного поиска. Выделен ряд методологических подходов, например: системный, синергический, личностный, деятельностный, компетентностный, аксиологический, акмеологический. Выбор отмеченных методологических подходов осуществлен благодаря осмыслению ведущих тенденций и функций современного начального образования, концепции Новой украинской школы, выявлению конструктивных возможностей методологических подходов и предопределенно сложностью, многоаспектностью исследуемого феномена и необходимостью его разностороннего анализа.

Ключевые слова: будущий учитель, методологический подход, начальная школа, профессиональная позиция.

Prima Dmitro. Methodological approaches to the formation of professional position future elementary school teacher.

The urgency of the problem of formation the professional position of the future elementary school teacher due to the strategic tasks of creating a new system of education, which requires a highly functional, professional mobile, competent, responsible, competitive professional teacher, capable of realizing the humanitarian nature of their profession, to work efficiently under the choice of a pedagogical position and the need to apply methodological approaches to its research as a set of output the scientific research. The methodological approach is described as a strategy based on the basic provisions of the relevant theory and determines the direction of the search for the subject of the study. A number of methodological approaches, such as: systemic, synergetic, personal, activity, competence, axiological, acmeological, are singled out. The choice of the mentioned methodological approaches has been made due to the comprehension of the leading tendencies and functions of modern elementary education, the concept of the New Ukrainian school, the identification of constructive possibilities of methodological approaches and the complexity, multidimensionality of the phenomenon under study and the necessity of its comprehensive analysis. It is stated that certain approaches are universally accepted methodological principles of pedagogical research, which allow to choose a strategy and tactics of solving the problem and, at the same time, have substantiating power in understanding the essence of the concept under study – the professional position of the future teacher of elementary school.

Keywords: acmeological approach, axiological approach, activity approach, competence approach, concept, personality approach, synergetic approach, system approach, future teacher, methodological approach, elementary school, professional position.

УДК 373.5.091.3

ORCID 0000-0003-1680-6976

Потанчук Т. В.

СІМ'Я – ЯК ОДНА ІЗ НАЙГОЛОВНІШИХ ЦІННОСТЕЙ У ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Духовний розвиток особистості досягає найвищого ступеня тоді, коли виявлення моральних принципів і норм, правил поведінки і діяльності у вчинках виступає не просто як результат зовнішньої необхідності, а як дія внутрішньої моральної потреби особистості, яка свідомо спрямовує свої інтереси і цілі. При цьому цінності особистості тісно пов'язані з цінностями сім'ї. Як відомо, саме сім'я є однією із найголовніших цінностей, що створило людство. Сім'я є невід'ємною складовою життєдіяльності суспільства. Це один із найдавніших соціальних інститутів, який існував в усіх цивілізаціях і культурах. Ні одна нація, ні одне культурне суспільство не змогло обійтись без сім'ї, що відіграє важливу роль у зміцненні здоров'я і виховання особистості, забезпеченні економічного і соціального розвитку суспільства, в покращенні демографічної ситуації. Як інтегральна система українського суспільства, сім'я відіграє важливу роль в його розвитку на всіх історичних етапах, як найбільше духовне надбання людини, осередок її первинної соціалізації.

Ключові слова: сім'я, нація, духовний розвиток особистості, базова цінність, виховання в родині, підготовка до подружнього життя, самоактуалізація, демократизація відносин, традиції сім'ї.

Нинішній стан української сім'ї дослідники описують як кризовий. Ця криза виявляється в кількісних (переважання показників смертності над народжуваністю, значна кількість розлучень, дітей-сиріт при живих батьках) та якісних (нівелювання сімейних цінностей, ослаблення